

ECONOMIA I TREBALL INFANTIL

Claude Meillassoux

1996

versió catalana feta per Alejo Martínez – alejomp@lycos.es - des de: “Économie et travail des enfants”, en, SCHLEMMER, Bernard (dir.) (1996) *L'enfant exploité. Oppression, mise au travail, prolétarianisation*, París: KARTHALA – ORSTOM, pp. 55-66.

L'exploració¹ del treball dels xiquets² en el món repeteix una situació que Europa conegué a finals del segle passat i principis de l'actual. En aquelles dates adquirí una amplitud sense precedents i fou objecte d'apassionats debats avui en dia gairebé oblidats (Stella).

En l'època del capitalisme ascendent dels segles XVIII i XIX, la distància social entre els treballadors procedents del camp i els rics burgesos de les ciutats augmentà. L'èxode rural fou considerat per aquests últims com una invasió bàrbara. Les classes pobres foren catalogades com 'perilloses', esdevenint en objecte d'odi i menyspreu, enviar els seus miserables xiquets a les mines de carbó o a les fàbriques tèxtils era, alhora, un bon negoci i un acte de caritat. El treball infantil s'estén llavors³.

Quan la mà d'obra es recluta i roman en el propi país, com ocorre en el marc d'un capitalisme nacional, la burgesia comença a sofrir de forma desagradable els efectes socials (criminalitat) i sanitaris (epidèmies) d'una explotació excessivament pròxima.

Quan, per contra, la competència internacional deixa a un costat el mercat per a exercir-se en el camp de batalla, els obrers i els seus fills retroben sovint la categoria de ciutadans gràcies al treball de l'exèrcit per convertir-los en aptes, físicament i ideològica, per a “morir per la pàtria” o per a “defendre l'Imperi” (Lavalette). D'altra banda, l'escola esdevé instrument indispensable perquè els fills dels obrers adquirisquen la qualificació mínima de treballadors de la indústria i, alhora, les virtuts cíviques del ciutadà patriota. Comptat i debatut: la

regularització del treball infantil s'imposa per tal que els xiquets contribuïssquen, el més civilitzadament possible, al benestar i la seguretat de les classes dominants. Per a la burgesia nacional (i republicana) d'entre segles, el futur dels xiquets és la garantia del de la nació. En aquest estadi es desitjava una població nombrosa, escolaritzada i, àdhuc, a càrrec de l'estat.

La situació actual dels xiquets és més greu a causa de l'extensió del capitalisme a escala mundial. I no sols perquè l'explotació infantil es generalitza sinó perquè, a més, la lògica a curt termini de l'economia de mercat no té la més mínima consideració de futur. Ja no vivim en els temps en què les entitats polítiques i socials (la nació, la família) definien un patrimoni comú i imposaven algunes preocupacions cíviques. Avui en dia, quan l'explotació del treball es realitza lluny de les fronteres nacionals capitalistes, *els xiquets del tercer món han deixat de ser el futur dels països rics*. La sort dels xiquets brasilers o indis no afecta en res directament la dels homes de negocis dels països rendistes: només representen el present dels seus beneficis. Aquests xiquets no són més que un formiguer amenaçador entre les poblacions estrangeres i proletaritzades, sense una altra utilitat que la de morir anònimament al tall, víctimes d'un ressorgiment de les formes més cruels de l'explotació. En aquest moment de l'evolució del fenomen, els raonaments ben intencionats presentant els xiquets com si foren una inversió a protegir, raonaments que pretenen representar un suposat punt de vista dels homes de negocis, ja no convencen ningú (D. Bonnet). Els homes de negocis i els polítics són insensibles a les advertències que hom els fa, inclús en els països europeus en què el treball infantil ressurgeix, com és el cas de Gran Bretanya⁴. Per això resulta evidentment vanitós i inútil apel·lar a aqueix interès a llarg termini per a convèncer els capitalistes dels països rics a fi que moderen llur pressió sobre el tercer món. L'explotació a mort dels xiquets en les mines d'or de Perú és ignorada pels membres de les classes rendistes que especulen amb el napoleó o acumulen joies.

Contràriament al que hom havia fet confiar, és negativament que la mundialització de l'economia afecta el desenvolupament social, sobretot en els països menys desenvolupats. En aquests darrers, la competència internacional, les inversions estrangeres, la tutela exercida per les institucions financeres internacionals, vénen acompanyades de desastres socials, un dels quals és la creixent explotació infantil, explotació que és una de les manifestacions més insuportables i menys justificable moralment.

Per tal d'entendre per què l'explotació del treball infantil es desenvolupa a escala mundial cal intentar analitzar l'actual context polític i econòmic en què s'esdevé⁵.

La teoria del mercat, o: com imposar les lleis naturals?

Produir per al mercat no és signe de la naturalesa humana. Nombrosos pobles subsistiren, abans de caure sota la influència dels països mercantils, basant-se en béns produïts per la cèl·lula familiar, sense recórrer als intercanvis. *El “desenvolupament econòmic” ha consistit, sobretot, en incitar milions d’individus pertanyents a societats domèstiques d’autosubsistència a produir, de bon grat o a la força, per al mercat.* L’esclavitud i, després, la colonització, han estat algunes de les grans etapes d’aquest “desenvolupament”. Des del final de la Segona Guerra Mundial i dels fracassos del centralisme burocràtic, el “desenvolupament” ha caigut davall el signe universal de l’economia de mercat, concebuda des d’aqueix moment pels mitjans polítics dominants com l’única forma possible d’organització de la producció i distribució de les riqueses⁶. Certament que aquesta evolució mundial, avui en dia molt avançada, ha afavorit, més que les precedents, el creixement de la producció. Però s’ha vist acompanyada pertot arreu per terribles misèries. *És obligat constatar que l’extensió de l’economia de mercat corre parella, pertot arreu, a l’explotació infantil.*

L’enfrontament entre l’economia domèstica i el mercat es salda sempre en profundes i doloroses transformacions que es produeixen a mesura que el procés afecta noves regions del món. La de major impacte és l’èxode massiu de les poblacions rurals cap a les ciutats. Aquest moviment, iniciat fa ja temps, encara no ha acabat. Milions de famílies rurals de tot el món constitueixen encara, enmig dels camps empobrits, considerables reserves demogràfiques (i, per tant, de treball). L’èxode rural, que trigà a desencadenar-se, s’accelerà en el tercer món quan l’apropiació privada de la terra com a mitjà de producció contribuï a expulsar les famílies de llurs aldees. Però també quan els pagesos, després de la segona guerra mundial, constataren que a les ciutats o als països rics llur treball, aplicat a uns mitjans de producció més competitius, resultava millor retribuït que no si continuava aplicant-se a una agricultura manual estancada. L’entrada en l’economia de mercat, la necessitat apressant de posseir diners per a accedir als béns de primera necessitat així com, també, als més seductors, és a dir, a la demanda d’ocupacions assalariades, acceleraren tots plegats la concentració urbana. L’èxode rural alimenta d’aquesta manera l’atur ja que supera pertot arreu la capacitat d’ocupació de les empreses implantades en les gegantines ciutats, al gust d’inversors en la seua majoria estrangers. Les famílies urbanes (homes, dones i xiquets) separades de la terra constitueixen, així, un proletariat sobreabundant, *oferts a l’oferta* aleatòria del mercat de treball i en *demanda* quotidiana de subsistència.

Sense poder produir per si mateixos els aliments necessaris, com en els camps d'origen, els treballadors urbanitzats han de procurar-se diners davall forma de salaris. Els economistes clàssics, inclús Malthus, no recolzaren la noció de salari sobre la de mínim vital o de reproducció social que permetria sostenir la teoria sobre les exigències mínimes. Raonaren, per contra, com si “les lleis del valor” poguessen actuar amb els mateixos efectes sobre el salari d'éssers vius que sobre el preu de mercaderies inertes. Per als neoliberals contemporanis, així com per als empresaris, l'obrer és únicament un “recurs humà” (!) que només existeix durant la seua estada en l'empresa i en raó del canvi salari-treball que s'hi produeix. El que li passe fora de l'empresa no és de llur incumbència. Les exigències vitals, quotidianes, biològiques del ser humà no les té en compte aquesta doctrina, cosa que li permet ignorar els efectes nocius de les mesures d'austeritat sobre la salut i la supervivència de sers reïficats que són l'objectiu d'aqueixes mesures⁷. Ja que, com obliden sempre els monetaristes, el proletariat no és un proveïdor ordinari: per a ell i llur família vendre la seua mercaderia, és a dir la seua força de treball, és *un assumpte de vida o mort*.

En l'economia de mercat, en què tota la producció està destinada a l'intercanvi monetari, s'estableix entre tots els seus components una divisió del treball que manté la dependència mútua. Els economistes clàssics sostenen, des de fa ja més de dos segles, que aquesta complementarietat universal es compleix (o es complirà) de forma harmoniosa i natural i que cadascú, gràcies a ella, gaudeix (o gaudirà) equitativament dels fruits del seu treball. La competència es presenta com el gran regulador del sistema: els millors productors triomfant sobre els menys bons. No obstant, aquesta tesi idealista contínuament sent una mera hipòtesi ja que és incapaç de tenir en compte les relacions de força que suscita, precisament, la competència en les relacions econòmiques. Ara bé, les relacions de força tenen una influència decisiva en un món que es proclama avui en dia obertament capitalista i on la iniciativa i les decisions juguen a favor d'aquells que posseeixen el capital. Sobre aquestes bases s'imposa la jerarquia econòmica sobre les classes socials i nacions. Contràriament a les condicions teòriques de funcionament de “lliure competència”, aquesta dóna l'avantatge, de forma duradora i acumulativa, a les empreses que disposen de major capital. La “lliure competència” porta a concentracions que pressionen intensament sobre les altres empreses, els mercats i els governs. Aquestes relacions de força estan tan presents que els Estats Units, on el “liberalisme econòmic” és la doctrina oficial, s'han armat amb un arsenal jurídic (les lleis antitrusts) per a intentar contrarestar la pressió dels monopolis, pressió que s'exerceix, *lògicament no obstant*, en aquest tipus d'economia. Però si bé les empreses capitalistes cerquen la manera de defensar-se les unes de les altres contra aquestes pràctiques (inclús mitjançant la manipulació de l'Estat) cadascuna d'elles, d'altra banda, les utilitza individualment a la mínima oportunitat.

També en el pla internacional les relacions de força entre Estats potents i dèbils és la regla. Però, com que aqueixes relacions s'identifiquen com “no econòmiques”, són ignorades per la doctrina neoliberal i pels que s'hi inspiren. Tanmateix, aquestes forces s'exerceixen obertament. El món està repartit entre, d'una banda, les grans potències industrials i financeres (el G7) i, per una altra banda, una multitud de nacions políticament secundàries en diversos graus. Les primeres disposen de la major part del capital industrial i financer i governen les institucions econòmiques internacionals públiques (FMI, BM) i privades (GATT). Els Set Grans exerceixen una dominació de fet tant en el pla polític i militar com en el tecnològic⁸. La competència entre els països denominats “avançats” i els altres s'exerceix a partir d'un avantatge històric decisiu dels primers, consolidat permanentment avui en dia per les agències monetaristes. Els guanys de terreny com en el cas del Japó (ajudat després de la guerra pels Estats Units interessats en aquells moments en frenar l'URSS) no són possibles sense l'ajuda dels primers. Les temptatives d'independència econòmica soviètica o índia, susceptibles de qüestionar la supremacia econòmica de les grans potències, han estat combatudes i neutralitzades; l'aparició dels “dragons” s'ha palesat que estava incentivada i ajudada per interessos ja establerts. Els països que han intentat industrialitzar-se lluny de la tutela internacional, com ara Corea del Nord o Iraq, han estat destruïts per la guerra. Quant a Xina, que disposa d'un potencial considerable, tothom sap que el seu desenvolupament com a potència econòmicament competitiva provocarà una extrema tensió mundial. Però el seu recurs al FMI no augura un vertader desig d'independència econòmica. En aquests moments gairebé tots els països que no pertanyen al G7 sofreixen una tutela econòmica fins i tot al si de llurs governs, governs que inclouen generalment, i a vegades són dirigits, alguna criatura de la BM o del FMI. La relació de forces entre aquestes agències (que disposen de mitjans financers colossals) i els països endeutats (desposseïts de capital) s'inclina a favor de les grans potències que dominen estatutàriament aquestes agències⁹.

La dependència front a les grans potències és, al seu torn, un efecte dels ajustos *estructurals*. Els intents dels països dominats per a construir una economia autònoma i coherent es veuen no sols obstaculitzats per les dificultats per a acumular el capital sinó, també, condemnats i sancionats com a proteccionistes i, per tant, generadors de distorsions financeres i comercials. Al mateix temps, societats internacionals s'asseguren el control mundial de determinats productes farmacèutics de base, acreixent la dependència tecnològica o sanitària dels països dèbils.

A causa d'una paradoxal desviació de les tesis del liberalisme econòmic, aquestes relacions de força s'exerceixen en nom de la restauració de les lleis denominades "naturals" de l'economia de mercat. Els agents financers internacionals (FMI i BM), instruments dels estats més poderosos, invoquen les necessitats del desenvolupament per a imposar grans equilibris *naturals* que, ben al contrari del que dicta la lògica liberal, no s'estableixen automàticament per ells mateixos. De manera que la inexactitud de la teoria esdevé el pretext per a una política intervencionista arrogant, política que palesa les pressions econòmiques de les grans potències sobre els més dèbils.

La misèria sense precedents que ha provocat aquest *dirigisme neoliberal* en el món sencer, des de 1950 i amb major intensitat des dels anys 80, fa pensar que l'objectiu d'aquesta política no és el desenvolupament (llevat que s'admeta el fracàs d'aqueixes institucions i/o la improbable manca d'intel·ligència de llurs funcionaris). En efecte, l'informe sobre l'ocupació de l'Organització Internacional del Treball corresponent a l'any 1992 demostra que el suport dels governs nacionals a determinades branques de la producció (crèdit, incentius dels intercanvis i inversions) ha resultat més eficaços que no pas l'estricta liberalisme, i que les polítiques d'ajust cal que siguin acompanyades de mesures tendents a evitar el descens del nivell de vida, de les inversions i el deteriorament de les infraestructures. Afegeix que "la clau de l'èxit està, més que en l'abundància d'una mà d'obra a baix preu, en l'existència d'una mà d'obra formada, en la inversió humana."¹⁰ El FMI i el BM han fet oïdes sordes a aquest llenguatge. Per a jutjar el resultat de l'intervencionisme d'aqueixes institucions cal, doncs, prestar atenció als resultats *de fet*, és a dir, *al descens permanent del preu de les matèries primeres i de la força de treball en benefici dels cercles industrials i financers transnacionals* (és de justícia reconèixer que, des del punt de vista d'aquests, l'èxit ha estat innegable) i no a les intencions declarades per elles.

Entre el cost i el preu

Segons la lògica del mercat el preu d'una mercaderia és el resultat de la seua confrontació amb els compradors. El preu depèn, doncs, de la situació conjuntural dominant en el moment de la venda i, més encara, de les relacions de força entre venedors i compradors. Aquestes circumstàncies (tant la conjuntura com les relacions de força) són independents de les que regeixen per a la formació del *cost* de la mercaderia en qüestió (allò que el proveïdor ha de desemborsar per tal d'adquirir els ingredients, matèries primeres, equipaments, força de treball, etc., necessaris per a la seua fabricació). L'interès de les dues

parts enfrontades és influir en les transaccions per tal d'alterar el *preu* a favor de cadascuna d'elles, usant per a això llur influència¹¹. En el sistema de mercat no existeix, doncs, relació de causa-efecte entre el *cost* i el *preu* d'una mateixa mercaderia; aquests es formen en dos contextos sense relacions orgàniques entre ells: un en la fàbrica, l'altre en el mercat. Si el venedor intenta, per la seua banda, recuperar el cost del seu producte, el comprador, per la seua, treballa de valent per tal de fer abaixar el preu, inclús per baix del seu cost. L'equilibri entre l'oferta i la demanda, que pronosticaven els economistes clàssics, suposa implícitament o bé una absència de relacions de força, o bé, per part del comprador, el comportament moral tendent a preservar l'existència del venedor pagant-li a canvi del seu producte prou per a assegurar, com a mínim, la reproducció. Però el comprador, que opera a curt termini, no pot preocupar-se, en la pràctica, amb aquestes generoses consideracions que el col·locarien en pitjors condicions que als seus competidors.

Aquesta situació regeix els intercanvis entre el Nord i el Sud en la mesura en què aquests es produeixen entre participants desiguals. Els països importadors dels productes del Sud busquen la forma de pagar el menys possible, les polítiques d'ajust estructural imposades pel FMI i la BM als països proveïdors de matèries primeres i de força de treball tenen aqueix objectiu: fer abaixar els *preus*. Les mesures anomenades d'austeritat, la congelació salarial, la supressió de les ajudes socials, els acomiadaments, etc., s'utilitzen per a reduir el preu de la mà d'obra. Però, per contra, en allò que toca al *cost* de la força de treball (és a dir, el que els costa als assalariats mantindre's en vida) la política d'aqueixes institucions ha variat en funció de la conjuntura de manera que, si bé entre 1950 i 1975, període de creixement industrial i de l'ocupació en els països dependents, la importació massiva en el tercer món de productes alimentaris provenint de països amb alta productivitat agrícola tingué com a objectiu fer abaixar el cost (i el preu) de la mà d'obra en les ciutats¹², a partir de 1975-80 la política del Banc Mundial canvià a causa que la revolució tecnològica i els acomiadaments massius feren descendir els salaris gràcies simplement a l'efecte de l'atur. Noves mesures, denominades "la veritat dels preus", han estat preconitzades per la BM i aplicades als productes alimentaris, i això amb el pretext d'augmentar els ingressos dels pagesos. Semblant política contribueix a la pujada dels preus dels aliments que han de comprar els assalariats¹³ per als que el cost de llur força de treball augmenta alhora que baixa llur preu (els salaris) a causa dels efectes de l'atur. La política de la "veritat dels preus" agroalimentaris persegueix, vertaderament, enviar els aturats urbans de volta al camp per a frenar el retrocés econòmic i alliberar les ciutats d'elements susceptibles d'esdevenir massa reivindicatius.

Al contrari, els treballadors dels països subdesenvolupats, força sovint poc

organitzats, no compten amb els mitjans per poder incidir sobre els preus dels productes vitals i, per tant, sobre el cost de llur força de treball¹⁴. No obstant, “convenis com els del GATT preveuen la lliure circulació de béns i capitals constrenyent alhora la del treball. D’aquesta forma pressionen els països del tercer món a exportar mercaderies l’avantatge comparatiu de les quals no resideix més que en un cost del treball extremadament baix” (Gulrajani). Respecte a aquesta qüestió, com a d’altres, el cost del treball depèn d’una conjuntura dominada avantatjosament per les grans potències. Els economistes clàssics raonen com si el salari pagat a l’obrer per la seua força de treball no pogués descendir per davall del seu cost. La teoria suposa que, igual que per als preus de les mercaderies, la moral és inherent al funcionament del capitalisme. Però quan la mà d’obra és abundant i, sobretot, està llunyana i és d’usar i llençar a voluntat, poc importa que mora de fam. En l’actual situació de regressió, *es pot fer abaixar els salaris per dessota del seu cost*, és a dir per sota del “sòl de pobresa” i àdhuc de la supervivència, i això no per l’efecte d’obscures lleis econòmiques sinó gràcies a una política comercial i monetària deliberada si no planificada.

Competència i dependència entre països

L’ajust estructural és, doncs, la manifestació d’una relació de forces que té per objectiu abaixar el *preu* de la força de treball emprada per les empreses i, per tant, el *cost* de fabricació dels seus productes.

A aquestes polítiques que persegueixen l’objectiu d’*estructurar* les economies locals a fi que produïsquen a baixos preus hom afegeix a més a més una altra, global, que és la d’*incentivar la competència* entre països proveïdors amb la finalitat de fer baixar, si és el cas encara més, els preus de llurs productes en el mercat internacional. La Banca Mundial incentiva de forma sistemàtica l’agricultura, l’explotació o fabricació simultània dels mateixos productes i al mateix temps en nombrosos països per a provocar, així, una sobreproducció crònica que sostinga les cotitzacions el més baixes possibles. A falta d’un acord internacional difícil entre els nombrosos països productors dels mateixos productes, els especuladors poden evitar les temptatives de rebuig a vendre, temptatives encaminades a fer pujar els preus (com ho ha experimentat en les seues pròpies carns Houphouet-Boigny amb el cafè de Costa d’Ivori). També és ben sabut com el preu del cafè, com és ara, s’ha mantingut molt baix malgrat que la seua pujada hagués pogut dissuadir els pagesos colombians per a que no cultivaren coca. Els “acords” del GATT o de Lomé, per contra, ja de per si molt desfavorables per als proveïdors de productes bàsics, només són respectats per

les grans potències si els convé.

Una altra pràctica, menys sovint recordada, intervé com a factor de debilitament dels països denominats en desenvolupament: les “*inversions estrangeres*”. Sovint presentades com “ajudes” desitjables, aquestes inversions són fruit de polítiques de deslocalització que busquen per tot el món la mà d’obra més barata i es desplacen ràpidament d’una regió a una altra segons els preus locals de la força de treball. Alguns països, com la denominada Xina popular, han creat, de cara a satisfer aquestes polítiques, “zones especials” on treballadors a bon preu (i d’entre ells, naturalment, xiquets) són posats a disposició de les empreses estrangeres. Semblants inversions estrangeres agreugen la dependència dels països en què s’instal·len perquè no permeten que el capital s’acumule en els llocs de producció de les mercaderies i d’exercici del treball (de tot això se’n deriva l’incessant recurs d’aqueixos països a les institucions financeres internacionals). Només accessòriament i mediocre contribueixen a l’edificació d’economies nacionals coherents. D’altra banda, el progrés econòmic d’un país depèn de llur capacitat d’acumulació, d’engegar i gestionar el capital, és a dir de la seua capacitat per a constituir i recompondre llurs bases humanes i materials segons la configuració més favorable al desenvolupament del país. Com no poden retenir els beneficis del capital, aquests països estan en posició de dependència constant envers els bancs i institucions financeres estrangers. El progrés econòmic resideix, no obstant, en la independència respecte a les decisions exteriors que comprometen l’estabilitat de la infraestructura industrial i, per tant, de l’ocupació (Sancho). Quan una empresa estrangera s’instal·la en algun lloc no ho fa amb la perspectiva de construir l’economia nacional sinó de realitzar beneficis en una determinada activitat, repatriant els seus beneficis i no deixant en el lloc més que salaris, per regla general, molt baixos ja que han estat el motiu de la deslocalització. Ara bé, els *salaries*¹⁵ només tenen com a destí retribuir la força de treball i, per tant, ser consumits completament pels assalariats. Cert que els diners dels salaris exerceixen una demanda local de béns de primera necessitat però aquesta és insuficient per a contribuir a una acumulació significativa del capital nacional, són els *beneficis* que tenen aqueixa funció però llur repatriació als països d’origen, sovint incentivada per desgravacions fiscals, priva els països d’acollida de llur valor afegit, és a dir, del capital productiu provenint del treball de llurs habitants. Com els beneficis de les empreses estrangeres es “repatrien”, i no són reinvertits en el lloc, no pot donar-se inversió nacional més que a petita escala, en el sector infracapitalista, “informal”. Hi ha un vertader risc d’estancament i, àdhuc, de decrepitud de les infraestructures industrials existents. En fi, sent el volum del capital productiu força menor, proporcionalment, que la demanda del sector del treball sobre el mercat de les necessitats, els salaris, inclús essent baixos, actuen com a factor inflacionista i

debiliten la moneda.

Els països que recorren als capitals estrangers es col·loquen, d'aquesta forma, en una situació de fragilitat que els arrabassa el control de llur economia i els obliga a exportar a baix preu mentre que, d'altra banda, com més capital estranger acullen més s'exposen a l'especulació internacional i a l'esfondrament de llurs economies en cas de bruscos canvis en les cotitzacions en bossa¹⁶. Escàs d'acumulació d'un capital nacional i, per tant, mancat de mitjans moderns de producció, necessita molt més treball per a produir: la productivitat del treball s'estanca. El cost de la força de treball, usant mitjans de producció de baixa productivitat, és proporcionalment més elevat que en els països amb una forta taxa de capitalització. I mentre que la força de treball dels sectors subcapitalistes és, en termes reals, d'un elevat cost, les estructures del comerç internacional actuen al mateix temps per a fer descendir els preus de les mercaderies d'exportació. Aquestes circumstàncies convergeixen per a debilitar la balança comercial i fer més difícil, si no impossible, el pagament del deute. La crida a les inversions estrangeres és un mal menor i no l'expressió d'una política de desenvolupament¹⁷.

A fi de compensar la carestia relativa de la força de treball a causa de llur dèbil productivitat i a fi d'accedir directament o indirecta al mercat internacional, cal, per a ser competitius tanmateix un capital mediocre, pagar els salaris el més baixos possibles i explotar la mà d'obra al màxim. La presència i la persistència d'un sector infracapitalista contribueixen a fer abaixar intensament els salaris, la qual cosa permet les empreses millor equipades beneficiar-se d'un baix cost de la mà d'obra i d'una millor productivitat alhora. A partir d'ací s'engega localment un procés d'enriquiment d'una minoria de gents de negocis que contrasta amb els petits beneficis de les empreses infracapitalistes (Uribe) i amb la creixent misèria de la mà d'obra els recursos de la qual es veuen constantment disminuïts per l'ajust estructural. La disparitat dels ingressos es veu acrescuda en quasi tots els països sotmesos a aquesta política: és l'índex precís del subdesenvolupament. És ací on la presència d'un ampli sector subcapitalista que escapa als instruments de control de l'estat és no sols "l'expressió d'una depauperació creixent i potser irreversible sinó, també, d'una desestabilització..." (Sari). És ací també on aquest sector infracapitalista és "part integrant del procés d'extracció de l'excedent en el món capitalista i de la sobreexplotació, en particular del treball infantil." (Gulrajani).

L'extensió mundial del mercat de treball per la deslocalització, la divisió dels assalariats en categories en competència entre elles, les mesures polítiques denominades estructurals que frenen la valoració del treball local i la seua

capitalització, la debilitat programada de l'acumulació d'un capital nacional, totes aquestes circumstàncies creen les condicions de producció a bon preu de mercaderies exportables. Així són mobilitzats, al servei dels països rics, els països pobres tenallats per un deute internacional mantingut indefinidament mercès als baixos preus de llurs productes d'exportació. D'aquesta forma és abandonada en mans del gran benefici dels empresaris, cada vegada més exigents, la capa menys costosa, més dòcil i més perible del proletariat: els xiquets.

Referències

[N. del T.: Els autors a què s'hi refereix Meillassoux en aquesta Introducció ja presentaren comunicacions al col·loqui celebrat a París els dies 24,25 i 26 de novembre de 1994, "L'enfant exploité – mise au travail et prolétarisation" (cas de Nelia SANCHO LIAO i Mathilde URIBE), ja ho feren a l'obra col·lectiva *L'enfant exploité. Opression, mise au travail, prolétarisation* (la resta d'autors); subministrem les referències d'aquests darrers.]

BONNET, Michel (1996) "Le travail des enfants à la lumière de la servitude pour dettes", en, SCHLEMMER, Bernard (dir.) *L'Enfant exploité. Opression, mise au travail, prolétarisation*, París: Éditions KARTHALA et ORSTOM, pp. 251-265.

GULRAJANI, Mohini (1996) "Travail des enfants et secteur de l'exportation (une étude de cas: l'industrie du tapis indien)", en, idem supra, pp. 67-86.

LAVALETTE, Michaël (1996) "L'emploi des enfants sur le marché du travail capitaliste (une étude de cas réalisée en Grande-Bretagne)", en, idem supra, pp. 291-310.

SARI, Djilali (1996) "La recrudescence de l'emploi des enfants en Algérie", en, idem supra, pp. 99-108.

STELLA, Alessandro (1996) "Pour une histoire de l'enfant exploité (du Moyen Âge à la révolution industrielle)", en, idem supra, pp.31-51.

¹ *Explotació*: relació orgànica entre classes socials per la qual una d'elles, en posició de control dels mitjans de producció, distribució i finançament, arreplega tota una part del treball excedent (o producte excedent) d'aquells que, privats d'aquests mitjans, depenen d'un treball retribuït resultant-ne, d'aquesta transferència, l'alimentació i reproducció de la relació d'explotació (el *treball excedent* és el temps de treball disponible més enllà del temps

de treball necessari per a la sustentació del treballador; el producte excedent és la quantitat de ben que aquest treball excedent produeix més enllà del consum necessari per al seu manteniment). [Hom pot aprofundir en els conceptes *producte excedent* i *treball excedent* en: MARX, Karl [1867] (1983) *El Capital*, volum I, Barcelona: Edicions 62/Diputació de Barcelona, pp 217-271; N del T]

² *Xiquet*: ésser humà d'un o d'altre gènere que ha assolit un estadi de creixement que li permet comprendre i treballar però que, en funció d'una feblesa física transitòria a causa de la seua edat i d'una relativa pusil·lanimitat a causa de l'educació infantil, es sotmet a l'autoritat que emana dels adults. [Hom pot aprofundir en el concepte *xiquet* amb relació al treball en: BÉNÉDICTE, Manier (1999) *Le travail des enfants dans le monde*, París: La Découverte; N del T]

³ Villermé, M., 1840. *Tableau de l'état physique et moral des ouvriers*, París, J- Renouard et Cie, e vol (reedició integral EDI, París, 1989); Bonneff, L i M, 1908, *La vie tragique des travailleurs*, París, Rouff et Cie, (reedició, EDI, París, 1984).

⁴ El nombre d'accidents afectant els xiquets al treball en Gran Bretanya ha assolit els 23.868 xiquets entre 1989 i 1994 (Monde du Travail Libre, novembre 1994: 8). Segons nombrosos parers, la política del Partit Conservador, que provoca una desigualtat considerable en els ingressos, apropa les estructures socials britàniques a les dels països subdesenvolupats. [Per completar xifres veure: BÉNÉDICTE (1999); N del T]

⁵ Excloquem la hipòtesi d'una conjuntura de plena ocupació en què el treball dels xiquets vindria a sumar-se al dels adults en condicions més favorables per als assalariats; no és açò el que preval en l'economia mundial actual a què es refereixen les comunicacions d'aquesta obra. [Veure: ADDA, Jacques (1996) *La mondialisation de l'économie. 2. Problèmes*, París: La Découverte; N del T]

⁶ Veure la sèrie d'articles apareguts en *Le Monde Diplomatique* (hivern 1995) sobre "el pensament únic".

⁷ Segons els responsables del FMI, els problemes socials provocats per llur política d'ajust estructural, que ells pensen com estrictament econòmiques, són incumbència d'altres instàncies internacionals a les que no presten, per altra banda, cap atenció.

⁸ Aquesta dependència existeix inclús entre els països del G7, en particular de front als Estats Units.

⁹ La representació del estats està fonamentada sobre la respectiva suma de les cotitzacions, és a dir sobre "la riquesa de les nacions". [En el cas de l'OMC veure: RAINELLI, Michel (1999) *L'Organisation mondiale du commerce*, París: La Découverte; N del T]

¹⁰ *Le Monde*, 25 febrer de 1995: 5.

¹¹ Existeixen Borses internacionals de matèries primeres la funció de les quals és, en principi, harmonitzar l'oferta i la demanda. Aquestes assoleixen, sobretot, afavorir les fluctuacions de les cotitzacions sobre què es fonamenta l'especulació, les més de les vegades a costa dels venedors. [Veure: VARNEY, Marie de (1995) *Les matières premières*, París: Le Monde Editions-Marabout; N del T]

¹² A costa, tanmateix, del desenvolupament local de l'agricultura de proveïment.

¹³ La pujada del preus dels queviures va en contra del desenvolupament econòmic quan, com és el cas avui en dia (1995), no està acompanyada pel creixement de la productivitat agrícola de proveïments. És ací que es troba el punt de partida del desenvolupament puix és aquest creixement que permet alimentar més treballadors amb menys pagesos i, doncs, a menor cost. Però per tal d'assegurar un desenvolupament equilibrat i durable en aquesta perspectiva, la modernització de l'agricultura de subsistència hauria d'haver estat realitzada progressivament des del principi de les independitzacions a fi de controlar els efectes de l'èxode rural que se'n deriva inevitablement.

¹⁴ Preu i cost de la força de treball no són susceptibles d'apropar-se si els assalariats no disposen de capacitats de negociació que els permeten de refusar subministrar llur força de treball per dessota del seu cost. Les vagues i d'altre conflictes socials testimonien la relació de força que reina permanentment en aquest nivell i no pas l'aplicació de les lleis del mercat.

¹⁵ Segons la nostra definició, el salari es caracteritza en què el seu import està calculat en base a una mesura precisa del temps de treball acomplert o de la quantitat de producte (a diferència de les 'primes', 'pagaments en espècies', 'emoluments', etc., pagats als quadres i d'altres col·laboradors de la direcció).

¹⁶ Cf. El cas de Mèxic (febrer de 1995) l'entrada del qual en la Zona de Lliure Canvi (ALENA) provocà un seguit de col·locacions de diner especulatives (més que no "inversions" industrials) que es retiraren bruscament deixant a l'estat mexicà un deute acrescut en 50.0000 milions de dòlars, menant-lo a una posició de dependència agreujada igualment, i obligant-la a empenyorar llur indústria petrolera. La restauració de la situació econòmica es va fer mitjançant l'aprofundiment de l'ajust estructural, la baixada de salaris, acomiadaments, venda a baix preus dels productes d'exportació, és a dir, per mitjà del càstig a les fraccions socials menys responsables d'aquesta situació però sense cap sanció contra els especuladors que s'havien enriquit en aquesta ocasió. Cal notar ací que les agències internacionals, segon el model stalinista denunciat per Orwell que consisteix en amagar els fet darrere un vocabulari sofisticat, honoraren els especuladors amb el nom ja "d'inversors" ja "d'estalviadors".

¹⁷ L'hostilitat a les inversions estrangeres alimenta la propaganda de partits o sectes nacionalistes o amb tendències feixistes (el Shiv Shena de Thakeray, a Bombay, per exemple)